

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 5 • sayı / issue: 9 • haziran / june 2018 • 205-221

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523

HZ. PEYGAMBER'İN ZENGİNLİĞE YAKLAŞIMI VE ZENGİNLERLE OLAN İLİŞKİLERİ

The Prophet's Approach to Wealth and Relations with Richs

Yılmaz ÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı

*Assistant Professor, Niğde Ömer Halisdemir University,
Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic History*

Niğde, Turkey

yilmazcelik70@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5038-575X>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08.05.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 23.06.2018

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2018

Atf / Cite as: Çelik, Yılmaz. "Hz. Peygamber'in Zenginliğe Yaklaşımı ve Zenginlerle Olan İlişkileri". *Mütefekkir* 5/9 (Haziran 2018): 205-221. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.441662>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

Copyright © CC BY-NC-ND Published by Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi - Aksaray University, Faculty of Islamic Sciences, Aksaray, 68100 Turkey.
All rights reserved.

HZ. PEYGAMBER'İN ZENGİNLİĞE YAKLAŞIMI VE ZENGİNLERLE OLAN İLİŞKİLERİ

Yılmaz ÇELİK

Öz

Tarihin pek çok döneminde zenginler, servetlerini yanlış yöntemlerle kazandıkları ve dezavantajlı grupları desteklemekten kaçındıkları için toplumda farklı kesimlerin, özellikle yoksulların tepkisini üzerlerine çekmişlerdir. Bunun sonucunda büyük toplumsal olaylar, isyanlar meydana gelmiştir. Hz. Peygamber, risaletinin Medine döneminde yeni bir medeniyetin temellerini atmıştır. Bunu yaparken yüksek düzeyde sermaye sahibi olan zenginlerin imkânlarından yararlanmışır. Hz. Peygamber, zenginliğin bir imtihan vesilesi olduğunu belirtmiş, zenginlerin topluma karşı sorumlulukları olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, toplumda zengin ile fakirin birbirine düşman olmasını önlemiştir. Hz. Peygamber, zenginliğin insanı azgınlığa sürükleyebilecek potansiyele sahip olduğunu vurgulamakla birlikte çalışıp kazanmayı, insanlara malıyla faydalı olmayı da teşvik etmiştir. Bu yolda sarf edilecek gayretin, kişinin kendisini kurtarmasından başka iki temel amacı vardır. Bunlardan birincisi, İslâm'ın tebliğ edilmesi ve yayılması; diğeri ise, toplumda dezavantajlı konumda olan fakirler, yetimler, dul kadınlar, miskinler, kısacası yardıma muhtaç bütün toplum gruplarının desteklenmesidir. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in, Mekke ve Medine dönemlerinde, Müslüman zenginler ve müşrik sermaye sahipleri ile olan ilişkileri, tarihi bilgiler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Hz. Peygamber, Zenginler, Sermaye, Dezavantajlı Gruplar.

The Prophet's Approach to Wealth and Relations with Richs

Abstract

Throughout the history, the rich have been target to the reactions of different groups, especially the poor, in the society, because they have earned their wealth from the wrong ways and avoided to support the disadvantaged groups. As a result, great social events, rebellions have taken place. The Prophet has laid the foundations of a new civilization in the Medina period of prophet hood. In doing so he has benefited from the opportunities of the wealthy people whom have a great deal of capital. The Prophet stated that your wealth is a test, and emphasized that the rich have responsibilities towards society. This approach has prevented the rich and the poor from being hostile to each other in society. Prophet Muhammad has said that richness can lead mankind to being stray. However he encourages people to work and gain, and to be useful to people. There are two other main aims in this effort other than to make a living for one's self. First one is the need for capital to convey and spread of Islam. The second one is the will of the Prophet to support the poor, orphans, widows and others who are in a disadvantaged position in society. In this study, the relationship of the Prophet with Muslim riches and polytheist capital owners will be discussed in the light of historical information during Mecca and Medina eras.

Keywords: Islamic History, Prophet Muhammad, The Rich, Capital, Disadvantaget Groups.

GİRİŞ¹

Gelir düzeyinin farklılığı sosyolojik bir gerçektir. Tarih sahnesinde yerini alan her toplumda fakir insanlar olduğu gibi, zengin insanlar da mutlaka olmuştur. Bütün insanların mal varlığında eşit olması düşünülemez. Sosyal ve ekonomik statülerde eşitliğin olması insanın doğasına terstir. Ancak tarihin çeşitli dönemlerinde zenginlerin servetlerini meşrû olmayan yollardan elde etmeleri, fakirleri ve yoksulları hakir görmeleri, servetlerinin az bir kısmını bile toplumun yararına kullanmaktan kaçınmaları toplumsal krizlere neden olmuştur. Zenginler ve fakirler arasındaki uçurumun derinliği, iki kesim arasında çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Fransız İhtilali bu konudaki en çarpıcı örneklerden biridir.

Başta İslâm olmak üzere semâvî kaynaklı dinlerde, ne zenginlik ne de fakirlik kınanmamış, her iki durumda da insanın yaradılış amacına uygun davranması gerektiği vurgulanmıştır. İslâm fitrata uygun olan bütün alanlarda insanları serbest bırakmıştır. Mal kazanma ve biriktirme de fitratta olan bir duygudur. Bu yüzden meşrû yollardan olmak şartıyla mal kazanmaya, biriktirmeye yani zenginliğe bir sınır çizilmemiştir. Ancak belirtmeliyiz ki servet ve zenginlik, kınanmamakla birlikte, İslâm toplumunda tek saygınlık ölçüsü de olmamıştır. Zenginliğin insan yaşamında sayısız kolaylıklar sağladığı şüphesiz ise de toplumsal konum ve saygınlık bakımından tek belirleyici kıstas olmamıştır. Ancak, her toplumda olduğu gibi servet, İslâm toplumunda da meşrû bir temele dayandığı müddetçe her dönemde saygıdeğerlik etkenlerinden birisi olmuştur.²

Kur'ân³ zenginliğe bir sınır çizmemekle beraber mal ve servetin sadece zenginler arasında dolaşan bir şey olmasını da istememektedir. Haşr 59/7 âyetinde geçen *dûlet* kelimesi *devlet* şeklinde de okunmuştur. *Dûlet* elden ele dolaşan, hoşa giden şey anlamında isimdir. *Devlet* ise servet, makam ve mevki gibi nimetlerin insanların birinden diğerine geçmesi anlamında mastardır.⁴ Servetin sadece iş başında olanlar ve

¹ Çalışmamızda ele alınan zenginlikten maksat; alt sınırı 50 veya 200 dirhem olmaktan çok "sermaye sahipliği"dir. Burada Hz. Peygamber'in sermaye sahibi zenginler ile olan ilişkileri ele alınmıştır.

² Daha geniş yorum için bkz. Ramazan Altınay, "Erken İslam Toplumunda Zenginler ve Fakirler", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/2 (Aralık 2006): 198-199.

³ Zenginlik ve servet konularında pek çok âyet-i kerime vardır: el-Bakara 2/29, 155; Âl-i İmrân 3/195; en-Nisâ 4/6; et-Tevbe 9/28, 93; el-İsrâ 17/16, 27; el-Kasas 28/77; es-Sebe' 34/34; Sad 38/35; el-Zuhuf 43/33; el-Câsiye 45/22; et-Tûr 52/21; en-Necm 53/39-41; el-Cum'a 62/10; el-Mülk 67/15; en-Nebe 78/10-11; ed-Duhâ 93/8.

⁴ Mustafa Şen, *Kur'an'da Zenginlik ve Fakirlik* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008), 85-90.

zenginler arasında dolaşmasının engellenmesi sayesinde İslâm iktisadının temel ilkesi olan sosyal adaletin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.⁵

Günümüz İslâm toplumunda, özellikle tasavvufî yaklaşımda fakirlik övülmekte, dahası ilk Müslümanların fakirlerden oluştuğu gibi yanlış bir yaklaşım sergilenmektedir. Hatta Hz. Peygamber'in hayatı boyunca fakir, yoksul ve maddi sıkıntı içerisinde olduğu, açlık sebebiyle karnına taş bağladığı, buğday ekmeği bile bulamadığı dolayısıyla arpa ekmeği ile karnını doyurduğu, yemek ve et yemediği gibi rivayetler özellikle öne çıkarılmaktadır. Bu düşünce, Müslümanların zenginleşmesini dünyevileşmek olarak yorumlamakta, mal mülkle fazla meşgul olunmaması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, İslâm dünyasının Batı'ya karşı zayıf duruma düşmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Halbuki, aşağıda da görüleceği gibi, Hz. Peygamber Müslümanları çalışarak kazanmaya teşvik etmiştir. Ayrıca eldeki bilgiler ilk Müslüman topluluğunun fakirlerden değil, daha çok gençlerden ve orta düzeyde bir gelire sahip olanlardan meydana geldiğini göstermektedir.⁶ Her ne kadar Hz. Peygamber, fakir-zengin ayrımı yapmadan tebliğde bulunmuşsa da, Mekke aristokrasisinin baskısı zayıf, kimsesiz ve fakir olanların İslâmî davete olumlu cevap vermesine engel teşkil etmiştir. Bütün baskılara rağmen sayıları az da olsa zayıf, fakir, kimsesiz veya köle statüsünde bulunan bazı kimseler Müslüman olmuşlardır. Ancak bunlar, iddia edildiği gibi çoğunluğu teşkil etmemektedir.

1. HZ. PEYGAMBER'İN DAVETİNE SERMAYE SAHİBİ ZENGİNLERİN TEPKİLERİ

Hz. Peygamber, davete başladıktan sonra İslâm'ı tebliğ etmek veya öğretmek amacıyla pek çok kişi ve grupla iletişim kurdu. Bunlar arasında Müslüman olsun veya olmasın zenginler de bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'in tebliğe başladığı yer olan Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde daha çok orta düzeyde gelire sahip tüccarlar ile onlardan daha aşağı düzeyde gelire sahip insanlar mevcuttu. Çok yüksek düzeyde gelire sahip zenginler yok denecek kadar azdı. Hz. Peygamber'in daveti, orta tabaka ya da orta tabakanın aşağı kesimlerinden olan kimseler tarafından çoğunlukla kabul edildiği halde, aristokrat Kureyşliler tarafından genellikle düşmanca bir tutumla reddedilmiştir. Mekke'nin zengin ve aristokrat tabakasını oluşturan Ebû Cehil (Amr b. Hişâm), Ümeyye b. Halef, Übey b. Halef, Velîd b. Mugîre, Âs b. Vâil, Ebû Süfyan b. Harb, Süheyl b. Amr, Utbe b. Rebia, Ukbe b. Ebî Muayt ve Safvan b. Ümeyye gibi şahsiyet-

⁵ Daha kapsamlı bir yorum için bk. Şen, *Kur'an'da Zenginlik ve Fakirlik*, 85-90.

⁶ Bk. Abdurrahman Kurt, "Demografik Değişkenler Açısından İlk Müslümanlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (Aralık 2009): 27-41.

ler, İslâm davetini reddetmekle kalmayarak her fırsatta Hz. Peygamber'in aleyhinde olmuşlar, zayıf ve kimsesiz Müslümanları dinlerinden döndürmeye çalışmışlardır. Her ne kadar ilk Müslümanlar arasında Hz. Ebû Bekir, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Zübeyr b. Avvam, Mus'ab b. Umeyr, Erkam b. Ebî'l-Erkam, Halid b. Said, Talhâ b. Ubeydullah gibi varlıklı olanlar varsa da bunlar henüz genç yaşlarda ve azınlıkta olduklarından maddi güç ve nüfuzları, Mekke ileri gelenleri ölçüsünde olmayıp, onlara göre daha zayıf konumdaydılar.⁷ Mekke'nin fethiyle birlikte şehrin büyük zenginleri arasında sayılan Ebû Süfyan b. Harb, Abdullah b. Ebî Rebia, ve Hakem b. el-Âs İslâm'ı kabul ettiler. Bir süre sonra da Huveytıb b. Abdüluzza ve Safvan b. Ümeyye gibi üst düzey aristokratlar Hz. Peygamber'in davetine icabet ettiler.

Mekke'de durum böyle iken Medine'de olaylar farklı bir seyir izledi. Bi'setin 11. yılında Hz. Peygamber'in davetini kabul etmeye başlayan Yesribli Araplar arasında ileri gelenler İslâm'ı kabul etme konusunda çabuk davrandılar. Es'ad b. Zürâre, Zekvan b. Abdikays, Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muaz, Ubâde b. Samit, Übey b. Ka'b, Râfi' b. Mâlik ve daha pek çok ileri gelen Medineliler Hz. Peygamber'in davetine olumlu cevap verdiler. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde Mekke'nin aksine burada kendisini desteklemeye hazır, sayıları azımsanmayacak sayıda bir aristokrat grubun desteğiyle karşılaştı. Öyle ki bu destekten çekinen Abdullah b. Übey gibi bazı üst düzey zenginler kendilerini, Hz. Peygamber'in davetini destekler gibi göstermek zorunda kaldılar. Hz. Peygamber ayrıca, aralarında büyük zenginlerin de olduğu Yahudi kabileleri ile yakın bir iletişime geçti. Hz. Peygamber Medine'de yeni bir siyasi organizasyonun temellerini attıktan sonra Arabistan Yarımadasının her tarafından, aralarında zenginlerin de bulunduğu, farklı sosyo-ekonomik imkânlarla sahip pek çok kişi ve grup Medine'ye akın etti. Bazıları İslâm'ı kabul ederken bazıları da siyasi anlamda bağlılıklarını belirttiler.

Aşağıda Hz. Peygamber'in zenginlerle iletişiminin hedef ve yöntemlerini kapsayan esaslar ele alınacaktır.

2. HZ. PEYGAMBER'İN ZENGİNLİĞE YAKLAŞIMI VE ZENGİNLİK HAKKINDAKİ HADİSLER

Hz. Peygamber'in hayatında maddi sıkıntı çektiği dönemler olduğu gibi, iyi bir gelire sahip olduğu dönemler de vardır. O (sav), Hz. Hatice ile evlendiği dönemden itibaren boykot yıllarına kadar yirmi yılı aşkın bir

⁷ Daha geniş bir yorum için bk. Kurt, "Demografik Değişkenler Açısından İlk Müslümanlar", 37-38.

süre içinde orta düzeyde zenginliğe sahip olmuştur. Mali açıdan, Medine döneminde Hayber'in fethinde kısmen, Huneyn Gazvesi'nden sonra ise büyük bir oranda rahatlama yaşamıştır. Ayrıca Mekke döneminde orta düzeyde bir zenginliğe sahip olan bazı sahabiler, Medine döneminde yüksek düzeyde sermayeye kavuşmuşlardır. Medine Müslümanları arasında da azımsanmayacak sayıda zengin bulunmaktaydı. Kaynaklarda Hz. Peygamber'in sahabilerdeki bu zenginliğe karşı olumsuz herhangi bir tavrı olduğuna dair bir bilgiyle karşılaşmadık. Tam aksine, aşağıda da görüleceği gibi, çalışmaya ve kazanmaya teşvik etmiştir. Hz. Peygamber, hadislerinde ve uygulamalarında zenginlik konusunda önemli ölçüler ortaya koymuştur. Öncelikle çalışıp kazanma, servet sahibi olma konusundaki hadislerle bakmakta fayda vardır:

“Servet bir Müslüman için ne güzel arkadaştır. Yeter ki, o servetinden fakire, yetime ve yolcuya vermiş olsun.”⁸

“Doğru sözlü ve kendine güvenilir tâcir (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber olacaktır.”⁹

“Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı lokma yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvûd aleyhisselâm da kendi elinin emeğini yedi.”¹⁰

“En temiz kazanç hangisidir?” sorusuna Hz. Peygamber, “Kişinin kendi elinin emeği, bir de dürüst ticaretin kazancı olduğunu” söylemiştir.¹¹

“Tüccar kazançlı, karaborsacı ise mel'ündür.”¹²

“Kuvvetli mü'min zayıf mü'minden hayırlıdır.”¹³

“Allah'ım, bize verdiklerini artır, eksiltme, bize ikramda bulun, bizi zelil kılma, bize ver, bizi mahrum etme.”¹⁴

Hz. Peygamber, çalışıp kazanmayı teşvik etmenin yanında, servetini hayırlı yolda kullanmayı teşvik etmiştir:

“Dul kadınların ve fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan Müslüman, Allah yolunda harb eden mücâhid, yahut gece namazlı, gündüz oruçlu âbid kimse gibidir.”¹⁵

⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şakir-Hamza Ahmed ez-Zeyn (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1416/1995), 3: 21.

⁹ Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *es-Sünen*, thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcihî (Riyad: Baytül-Efkâr, 1419/1999), “Buyû”, 4; İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1419/1998), “Ticârât”, 1.

¹⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Riyâd: Beytu'l-Efkâr, 1418/1998), “Buyû”, 15.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4: 141.

¹² İbn Mâce, “Ticârât”, 6.

¹³ Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim* (Riyad: Beytül-Efkâr, 1998/1419), “Kader”, 34; İbn Mâce, “Zühd”, 14.

¹⁴ Tirmizî, “Tefsir”, 23.

¹⁵ Buhârî, “Nafakât”, 3.

“Ancak iki kişi gıpta edilmeye değer: Birisi, Allah'ın kendisine Kur'ân ihсан ettiği ve gece-gündüz onunla meşgul olan (onu okuyan, onunla amel eden) kimsedir. Diğeri de Allah'ın verdiği malı gece-gündüz (fakir-lere) infak eden kimsedir.”¹⁶

“Üstteki el (veren el), alttaki elden (alan el) daha hayırlıdır.”¹⁷

Hız. Peygamber, Müslümanları çalışmaya, kazanmaya teşvik etmiş ve Medine'de bulduğu ilk fırsatta Müslümanların daha iyi ticaret yapması için zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede Yahudi pazarına alternatif olarak Müslümanlara ait bir pazar kurmuş ve bunun nizamnâmesi niteliğinde ticari ilkeler koymuştur. Heysemi'nin (ö. 807/1404) aktardığı rivayet bu konuda oldukça dikkat çekicidir:

“Hz. Peygamber, et satıcılarının olduğu yere gelerek onlara alışveriş şekli hakkında şunları söyledi: Dilediğiniz gibi satın. Ama insanlar aleyhine olarak leş olan hayvan ile İslâmî olarak kesilmiş hayvanı karıştırmayın. Ey İnsanlar! Aklınızda tutun! İhtikar (karaborsacılık) yapmayın. Alışverişte (alıcı olmadığınız halde) ara kızıştırmayın. Satıcılar mallarını pazara indirmeden önce yolda karşılayıp alışveriş yapmayın. Şehirli köylü adına satış yapmasın. Kişi, kardeşinin alışverişini (bitmeden) üzerine alışveriş yapmasın. Kişi, kardeşi ona verinceye kadar kardeşinin nişanlandığı/sözlendiği kıza talip olmasın...”¹⁸

3. HZ. PEYGAMBER'İN ZENGİNLERE YAKLAŞIMI VE DAVRANIŞ MODELLERİ

3.1. Hz. Peygamber, İslâm'ın Zenginlere Tebliğini Amaçlamıştır

Zengin olsun fakir olsun İslâm'ın insanlara tebliği Hz. Peygamber'in en büyük amacıdır. Dolayısıyla Hz. Peygamber, Müslüman olsun olmasın zenginlerle iletişimini iyi tutmuş, onlara her fırsatta İslâm'ı tebliğ etmiştir. Davetin açık hale gelmesinden vefatına kadar Hz. Peygamber bu faaliyetini devam ettirmiştir. İlk dönemlerde Hz. Peygamber'in şahsiyetinden etkilenerek Müslüman olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf gibi az sayıdaki zenginin aksine, sermaye sahibi ve aristokrat sınıfı oluşturan çoğunluk ise davete olumsuz cevap vermişlerdir.

Mekke'nin zengin ve aristokrat tabakasını oluşturan Ebû Cehil (Amr b. Hişam), Ümeyye b. Halef, Übey b. Halef, Velîd b. Mugîre, As b. Vail, Ebû Süfyan b. Harb, Süheyl b. Amr, Utbe b. Rebia, Ukbe b. Ebî Muayt ve Saf-

¹⁶ Buhârî, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 20; Müslim, “Salâtü'l-Müsâfirîn”, 266.

¹⁷ Buhârî, “Zekât”, 18, 50, “Nafakât”, 2; Müslim, “Zekât”, 94-97, 107, 124.

¹⁸ Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, trc. Heyet (İstanbul: Ocak Yayınları, 2011), 6: 501, 502-504, 508-510; Hz. Peygamber'in ihtikarı (karaborsa) yasaklaması, Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 6: 509.

van b. Ümeyye gibi şahsiyetlerle her fırsatta bir araya gelen Hz. Peygamber, onların bütün saldırılarına, hakaretlerine rağmen sabırla tebliğde bulunmuş, hiçbir zaman onlara karşı sert ve kırıcı bir üslup kullanmamıştır. Hatta Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan veya olmaya yakın duranlara yönelik Müellefetü'l-Kulûb çerçevesinde önemli bağışlarda bulunarak İslâm'a ısındırmıştır. Bu çerçevede Ebû Süfyan b. Harb, Abdullah b. Ebî Rebia, Huveytib b. Abdüluzza, Akra' b. Habis, Uyeyne b. Hısn ve Safvan b. Ümeyye gibi üst düzey zenginlere Huneyn Savaşı sonrası ganimetten 100'er deve vermiştir.¹⁹ Hz. Peygamber'in Mekkeli ve diğer gayrimüslim zenginlerle olan bu yakın ve samimi iletişimi onların İslâm'ı daha içten kabul etmelerini sağlamıştır.

3.2. Hz. Peygamber, İslâm'ın Tebliği ve Yayılması İçin Zenginlerin Sermayelerinden Yararlanmıştır

Hz. Peygamber, İslâm'ın tebliğ ve yayılmasında zenginlerin imkanlarından yararlanmıştır. Buna henüz İslâm'a girmemiş zenginler de dahildir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Sa'd b. Ubâde, Abdurrahman b. Avf, Talhâ b. Ubeydullah ve diğer zengin Müslümanlar, mali açıdan sıkıntı çekilen gazve ve seriyelerde yüksek miktarlarda yardımda bulunmuşlardır. Ancak bazen bu yardımlar ihtiyacı karşılayamaz olmuştur. Bu yardımların yeterli olmadığı bazı durumlarda Hz. Peygamber, müşrik zenginlerden borç alma yoluna gitmiştir. Huneyn Gazvesi bu konuda önemli bir örnektir. Hz. Peygamber, Müslüman olmayan bazı Mekkelilerin sahip olduğu sermaye ile bu gazvenin masrafını karşılamıştır. Bu çerçevede Safvan b. Ümeyye'den 50.000 dirhem borç almıştır. Safvan ayrıca, silahlarla beraber 100 tane zırh da vermiş, silahların kendi develeleriyle savaş mahalline taşınmasını da üstlenmiştir.²⁰ Bunun dışında Hz. Peygamber, Abdullah b. Ebî Rebia ve Huveytib b. Abdüluzza'nın her birisinden 40.000 dirhem borç almış, bu borçların hepsini Huneyn'den sonra geri ödemiştir.²¹ Başka bir olayda da Hz. Peygamber bir Yahudi'den borç almış ve zırhını rehin olarak bırakmıştır.²²

Hz. Peygamber'in gayrimüslim zenginlerden aldığı borçları zamanında ödemesi ve onlara gösterdiği samimi yakınlık, onların güvenini sağlamıştır. Bu sayede özellikle Mekkeli zenginlerin sermayeleri artık

¹⁹ Bk. Muhammed Abdulhay el-Kettânî, et-*Terâtîbu'l-İdâriyye (Hz. Peygamber'in Yönetimi)*, trc. Ahmet Özel (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003), 2: 150-152; Kapar, M. Ali, "Safvan b. Ümeyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 35: 486.

²⁰ Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *Kitâbu'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1984), 3: 890.

²¹ Mahmood İbrahim, "İslam'ın Doğuşu ve Sermaye", trc. A. Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1998): 308.

²² Buhârî, "Büyü", 14.

İslâm'ın ve Müslümanların hizmetine girmiştir. Ayrıca daha ileri seviyede İslâm'ın yayılmasının maddi kaynağı ile gerekli alet ve silahları sağlamak, organize ve idarecilik konularındaki tecrübeleri nedeniyle, bu zenginlere önemli görevler yüklenmiştir.²³

3.3. Hz. Peygamber, Zenginliğin Baskı ve İmtiyaz Aracı Olarak Kullanılmasına İzin Vermemiştir

Hz. Peygamber, zenginliğin birçok toplumda, özellikle de Cahiliyye Mekke'sinde, baskı ve imtiyaz aracı olarak kullanıldığı bir dönemde, aynı hatanın Müslümanlar arasında meydana gelmemesi konusunda hassas davranmıştır. Hatta Mekke aristokrasisinin İslâmi daveti reddetmesinin altında yatan temel nedenlerden birinin, Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı olduğu söylenebilir. Ümeyye b. Halef'in kendisini bir köle olan Bilal-i Habeşî ile aynı kefeye koyan bir dini kabul etmesi mümkün görünmemekteydi. Nitekim Hz. Peygamber ile olan tartışmalarında bunu açıkça dile getirmişlerdir.²⁴

Hz. Peygamber, zengin ve aristokratların işledikleri suça karşılık cezalandırılmaları için aracı olanları, kim olursa olsun, kararlı ifadelerle uyarmıştır. Nitekim hırsızlık yapan bir kadının affedilmesi için aracılık yapmak için kendisine başvuran Üsâme b. Zeyd'e şöyle demiştir:

“Sizden önceki insanların helak olmalarının sebebi, aralarında zengin ve asilzadeler hırsızlık yapınca bırakırlar, fakir ve zayıf kimseler hırsızlık yapınca cezalandırılırdı. Allah'a yemin ederim ki eğer Muhammed'in kızı Fâtıma dahi hırsızlık yapsa gereken cezayı veririm.”²⁵

Başka bir olayda, Gassân kabilesinin reisi Hz. Peygamber'e gelerek: “Ben Müslüman olursam bu toplum içerisindeki yerim neresidir? Şu köleler ve fakir insanlarla birlikte mi oturacağım, yoksa herhangi bir imtiyazım olacak mı?” diye sorar. Hz. Peygamber: “Hayır, senin bir imtiyazın olmayacak; sen de onlardan birisi olacaksın. Çünkü İslâm'da mü'minler, bir tarağın dişleri gibi birbirlerine eşittirler.” şeklinde cevap verir. O adam da: “Hayır, ben buna razı değilim” diyerek gider. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Müslümanlar kardeşlerdir. Birinin diğerine takvadan başka hiç bir üstünlüğü bulunmamaktadır.” buyurur.²⁶

²³ İbrahim, “İslam'ın Doğuşu ve Sermaye”, 309.

²⁴ Mesela bk. Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 46.

²⁵ Müslim, “Hudûd”, 8; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcihî (Riyâd: Beytü'l-Efkâr, 1999), “Hudûd”, 4.

²⁶ Feridun Tekin, *Hz. Peygamber Döneminde Sosyal Hizmetler* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017), 251.

Hız. Peygamber, zenginlerin fakirlerden ayrı tutulduğu organizasyonları da şu şekilde kınamıştır: “*Yemeğin en kötüsü zenginlerin davet edilip fakirlerin terkedildiği velime (düğün) yemeğidir.*”²⁷

3.4. Hız. Peygamber, Zenginleri Sosyal Hizmet Uygulamalarına Teşvik Etmiştir

Sosyal hizmetler; kişi, grup ve toplumlara sosyal, ruhsal, ekonomik ve fiziksel yönlerden, imkânlar çerçevesindeki en yüksek refah düzeyine ulaşabilmeleri için yardım yapılması ve desteklenmesi gibi çok kısa ama kapsayıcı şekilde tarif edilmektedir.²⁸ Sosyal hizmetlerin birinci hedefi toplumun desteklenmeye muhtaç grupları olduğu gibi toplumun geneline yönelik uygulamaları da kapsar. Mesela okul, hastane, köprü vb. yapılar toplumun geneline hitap eden sosyal hizmet uygulamalarıdır.

Hız. Peygamber, Müslüman zenginleri, topluma yönelik sosyal hizmet uygulamaları yapmaya teşvik etmiştir:

“İnsan ölünce artık onun sevap kazanma imkânı bitmiş olur. Ancak geride sadaka-i câriye, insanların faydalandığı ilim ve bir de kendisine dua eden hayırlı bir evlat bırakanlar sevap almaya devam ederler.”²⁹

Hız. Peygamber başka bir hadisinde şöyle buyurmaktadır;

“Yedi çeşit hayır vardır ki, bunların sevabı, kula öldükten sonra o kabrindeyken de yazılmaya devam eder: İlim öğreten, bir nehir açan, bir kuyu kazan, bir hurma ağacı diken, bir mescid yapan, bir mushaf bırakan ya da ölümünden sonra kendisi için mağfiret dileyecek bir çocuk bırakan kimse”³⁰

Bu teşvikler sonucunda zengin sahabiler arasında adeta bir sosyal hizmet yarışı başlamıştır. Bu çerçevede Erkam b. Eb’l-Erkam Mekke’de evini Müslümanların hizmetine vakfetmiştir.³¹ Hız. Osman, Medine’de su sıkıntısı çeken Müslümanların bu problemini çözmek amacıyla bir Yahudi’ye ait olan Rûme kuyusunu büyük miktarda para vererek satın almış ve halkın kullanımına sunmuştur.³² Ensar’dan Ebû Talhâ’nın bahçesini vakfetme olayı ve buna Hız. Peygamber’in yaklaşımı ilginçtir. Ebû

²⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 25.

²⁸ Yılmaz Çelik, *İslam’da Sosyal Hizmetler Hız. Peygamber Dönemi* (Konya: Çizgi Yayınevi, 2017), 2; Ayrıca bk. Kadir Arıcı, *Sosyal Güvenlik Dersleri* (Ankara: Sargın Ofset, 1999), 147; Sait Dilik, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 35 (1980): 73; İsmet Galip Yolcuoğlu, *Sosyal Hizmete Giriş* (Ankara: Sabev Yayınevi, 2012), 106; *III’üncü Milli Sosyal Hizmetler Konferansı*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını (Aralık 1968), Yayın No: 54: 305-364.

²⁹ Müslim, “Vasiyye”, 14.

³⁰ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 1: 455.

³¹ Muhammed b. Sa’d, *Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü’l-Hânci, 1421/2001), 3: 224.

³² Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: 1993), 128.

Talhâ, Medine'de Ensar'ın zenginlerindendi. En çok sevdiği mal *Beyruhâ* adındaki değerli bostanıydı. "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça iyiliğe nail olmazsınız" (Â-i İmrân 3/92) âyeti nazil olunca Ebû Talhâ, Hz. Peygamber'e gelerek *Beyruhâ* adındaki değerli bostanını vakfettiğini söylemiş ve Hz. Peygamber'in bunu uygun bir yere tahsis etmesini istemişti. Hz. Peygamber, ona bu davranışının güzel olduğunu ve bu bahçeyi akrabalarından fakir olanlara tahsis etmesinin daha uygun olacağını söylemiştir. Ebû Talhâ da bahçeyi akrabaları ile amcaoğulları arasında paylaşmıştır. Bir başka rivâyete göre Übey ve Hassan'a vermiştir.³³ Abdurrahman b. Avf, Hz. Peygamber'e gelen misafirler için *Dâru'l-Kübrâ* ve *Dâru'd-Difân* adları ile anılan bir misafirhane yaptırıp vakfetmiştir. Samhûdî, Hz. Peygamber'in, bu misafirhanenin inşasında bizzat çalıştığını belirtmektedir.³⁴

Bu konudaki örnekler çok fazladır. Hz. Peygamber'in zenginlerle olan samimi ve sıcak iletişimi, onların topluma yönelik sosyal hizmet uygulamalarını gerçekleştirmelerinde teşvik edici olmuştur. Bu sayede Hz. Peygamber'in Medine'de oluşturduğu siyasi organizasyon aynı zamanda bir sosyal devlet özelliği göstermiştir.

Hız. Peygamber ayrıca, zenginleri toplumda dezavantajlı grupları desteklemeye teşvik etmiştir. Dezavantajlı gruplardan maksat, toplumda desteklenmeye muhtaç fakir, yaşlı, engelli, kimsesiz çocuk ve kadınlar ve benzeri durumda olanlardır.³⁵ Toplumda zengin, sermaye sahibi insanların, mallarının ve kazançlarının belli bir kısmını dinî emirlerin bir gereği olarak, muhtaç kimselere zekât veya sadaka olarak vermeleri sosyal dayanışma ve ekonomik adaletin tesisine büyük bir katkı sağlamaktadır. İslâm'ın insana yüklediği birçok sosyal, iktisadî, ahlâkî yükümlülük, İslâm'daki sosyal hizmet anlayışını daha kalıcı ve zengin hale getirmektedir.³⁶

Ancak şunu özellikle belirtmekte fayda vardır: Hz. Peygamber, zenginlerin dezavantajlı gruplara desteklerini sağlarken, desteklenen grup-

³³ Buhârî, "Vesâyâ", 10, 17, 27; ayrıca bk. Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: y.y., 1985), "Sadaka", 1816; Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*, trc. Cemaleddin Saylık (İstanbul: Zafer Matbaası, 1981), 529-530. Ebû Ubeyd, bu olayda, Â-i İmrân 3/92 âyeti yerine Bakara 2/245 âyetini zikretmektedir; Ayrıca Kettânî, olayın farklı aktarımlarını kaydederek geniş şekilde ele almıştır. Kettânî, 1: 587-588; Mustafa Sibaî, bu vakfın İslâm'da ilk vakıf olduğunu ve medeniyetimizdeki hayır kurumlarının temelini teşkil ettiğini yazmıştır. Mustafa Sibaî, İslâm Medeniyetinden Altın Tablolar, trc. M. S. Şimşek - N. Demircan (Konya: Uysal Yayıncılık, ts.), 123-124.

³⁴ Nureddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî es-Samhûdî, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, thk. Kâsım es-Samerrâf (Beyrut: Müessesetü'l-Furkani Li't-Türasi'l-İslami, 1421/2001), 3: 57; Kettânî, 2: 23.

³⁵ Geniş bilgi için bk. Çelik, *İslam'da Sosyal Hizmetler*, 1-5.

³⁶ Çelik, *İslam'da Sosyal Hizmetler*, 40-41.

ların hazırcılığa alışmalarına karşı da önlem almıştır. Özellikle çalışmadan, başkalarının yardımıyla geçinmeyi alışkanlık haline getirenleri uyarılmış ve onları tembellekten ve dilencilikten sakındırmıştır. Hz. Peygamber, tembellik dolayısıyla gelen fakirliği kötölemiş ve insanlara el açmaktan şiddetle sakındırmıştır:

“Fakirlikten, kıtlıktan, zilletten ve zulüm (kötülük) etmekten, zulme (kötülüğe) uğramaktan Allah’a sığınm.”³⁷

“Üstteki el alttaki elden daha hayırlıdır. Üstteki el yardım eden, alttaki el ise dilenendir.”³⁸

“Allahım! Âcizlikten, tembellekten, korkaklıktan ve ihtiyarlıktan sana sığınırım.”³⁹

“Yemin ederim ki, sizden herhangi birinizin arkasına bir bağ odun yüklenmesi, verip/vermeyecek birinden istemesinden hayırlıdır.”⁴⁰

“İnsan, elinin kazancından daha güzel, daha helal bir kazanç elde etmemiştir.”⁴¹

Hız. Peygamber, kendisinden bir şey istemek için gelen adama - dilencilik yapmaması için- elindeki satarak para kazanmasına destek olmuş ve tavsiyelerde bulunmuştur.⁴²

Hız. Peygamber zenginleri, dezavantajlı grupları desteklemeye teşvik ederken, İslâm’da sosyal hizmet kaynağı olan zekât, sadaka, sadaka-i cariyeye, fitre ve karz-ı hasen’e dikkat çekmiştir. Bazı örnekler:

“Kötü bir efendinin yanında bulunan köleye tasadduk edilen sadakadan daha faziletli bir sadaka yaktır.”⁴³

“Yedi çeşit hayır vardır ki, bunların sevabı kula öldükten sonra o kabrindeyken de yazılmaya devam eder: İlim öğretene, bir nehir açan, bir kuyu kazan, bir hurma ağacı diken, bir mescit yapan, bir mushaf bırakan ya da ölümünden sonra kendisi için mağfiret dileyen bir çocuk bırakan kimse.”⁴⁴

“Her verilen borç, sadakadır.”⁴⁵

³⁷ Tirmizî, “Zühd”, 1; Ebû Abdurrahman b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdumunim Şelebi (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1421/2001), “İstiâze”, 14, 16, 29.

³⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, “Sadaka”, 1822.

³⁹ Buhârî, “Deavât”, 38; Müslim, “Zikir”, 73; Tirmizî, “Deavât”, 116; ayrıca Hız. Peygamber’in dilencilikten sakındırması hakkında bk. Buhârî, “Zekât”, 53/76; Kettânî, 2: 122; Ebû Ubeyd, *Emvâl*, 521; Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, “Sadaka”, 1821, 1823, 1824, 1825.

⁴⁰ Buhârî, “Büyü”, 15.

⁴¹ İbn Mâce, “Ticârât”, 1.

⁴² Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 6: 511.

⁴³ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 7: 353.

⁴⁴ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 1: 455.

⁴⁵ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 7: 33; Hız. Peygamber, borçlunun borcunu silen ya da sadaka yerine sayarak almanın ahirette mükâfatlandırılacağını belirtmiştir. Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, 7: 56.

“Yakınlara, hiçbir şeyi olmayanlara ve yolda kalmışlara malından ver.”⁴⁶

“Zekât veren kimse, misafirini güzel ağırlayan kişi ile sıkıntı ve afet gibi hallerde yardımda bulunan kişi pintilikten/cimrilikten korunmuştur.”⁴⁷

“Yarım hurma ile de olsa ateşten korunun.”⁴⁸

Hz. Peygamber'in zenginleri teşviki sayesinde Suffa'da kalan kimse-siz, yoksul ve misafirlerin ihtiyaçları zenginler tarafından karşılanmıştır.⁴⁹

3.5. Hz. Peygamber, Müslüman Zenginleri, Zenginliğin Potansiyel Tehlikelerine Karşı Uyarmıştır

Hz. Peygamber, ticaret yaparak zenginleşmeyi teşvik ederken, zenginliğin bazı tehlikelerine dikkat çekmiştir. Zenginlik, insanın önüne çıkan en önemli imtihan vesilelerinden biridir. Dolayısıyla eldeki imkânları başkalarının yararı için de kullanmamak zenginlerin önündeki potansiyel bir tehlikedir. Hz. Peygamber Müslümanları bu konuda uyarmıştır:

“Allah, Müslümanların zengin olanlarına, mallarından, fakirlere yetecek miktarda (yardımda bulunmalarını) farz kılmıştır. Fakirler, zenginlerin yaptıkları kısıntıları sebebiyle aç ve çıplak kalırlar. Şunu iyi biliniz ki Allah, onları şedid bir hesaba tabi tutup son derece acı bir azab verecektir.”⁵⁰

Bazen hayır yapmak isterken yakınındakilere haksızlık yapma ihtimali vardır. Hz. Peygamber, bu gibi durumlarda zenginleri uyararak yanlış uygulamalara izin vermemiş, yapılan yanlışları da düzeltmiştir. Bu çerçevede; Sa'd b. Ebî Vakkâs, bütün malını vasiyet etmek istediği zaman Hz. Peygamber sadece 1/3'üne izin vermiştir.⁵¹ Yine Ebû Lübâbe b. Abdulmünzir'in, tevbesi kabul edildiği için bütün malını tasadduk etmek istediği zaman Hz. Peygamber sadece 1/3'üne izin vermiştir.⁵² Tebük seferinden geri kalan Ka'b b. Mâlik'in keffaret olarak bütün malını infak etmek istemesini Hz. Peygamber kabul etmemiştir.⁵³ Hz. Peygamber'in, vefat etmeden önce tek varlığı olan 6 kölesini azad ederek varislerine bir şey bırakmayan adama öfkelenmesi ve köleler arasında kura

⁴⁶ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 5: 17.

⁴⁷ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 5: 33.

⁴⁸ Ebû Ubeyd, *Emvâl*, 368; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 5: 148-153.

⁴⁹ Geniş bilgi için bk. Akif Köten, “Asr-ı Saâdet'te Suffa Ashâbı”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 4: 381-416.

⁵⁰ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 5: 13-26.

⁵¹ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, “Vasiyet”, 1454; Müslim, “Vasiyye”, 5-9

⁵² Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, “Adaklar ve yeminler”, 1017.

⁵³ Buhârî, “Eyman ven-nüzur”, 24/65.

çekerek sadece ikisini azad ettirmesi diğerlerini varislere bırakması⁵⁴ uygulaması da oldukça ilginçtir.

Başka bir olayda da; Ensar'dan bir adam bütün malını vakfetmiş, daha sonra adamın ana-babası fakirleşince Hz. Peygamber malı ebeveyne geri iade etmiştir.⁵⁵ Buna benzer başka bir olayda da Abdullah b. Zeyd el-Ensari bahçesini sadaka olarak vermiştir. Ancak babası Hz. Peygamber'e gelerek muhtaç durumda oldukları yönünde bazı şeyler söylemiştir. Hz. Peygamber bahçeyi sadaka verenin babasına vermiş, baba ölünce de Hz. Peygamber bahçeyi geri almıştır.⁵⁶

Hz. Peygamber, sermaye sahiplerini, ticaretlerini helal yoldan ve dürüstçe yapmaları konusunda uarmıştır:

"En temiz kazanç hangisidir?" sorusuna Hz. Peygamber, 'Kişinin kendi elinin emeği bir de dürüst ticaretin kazancı olduğunu' söylemiştir."⁵⁷

"Ey tüccarlar topluluğu! Yalandan sakının!"⁵⁸

Hz. Peygamber, pazarı dolaştığı bir gün, kötü gıda satan biriyle karşılaşmış ve onu şu sözlerle uarmıştır: "Bizi aldatan bizden değildir."⁵⁹

Hz. Peygamber bu ve benzeri pek çok konuda zenginleri uyararak, onların kendileri, akrabaları ve toplumun geneli için faydalı birer insan olmalarını sağlamak için yol göstermiştir. Tarihte yaşayan pek çok toplumda zenginlerle toplumun diğer grupları arasında Hz. Peygamber'in gösterdiği bu tavır sergilenmediği için düşmanlıklar ortaya çıkmış, bunun sonucunda toplumların huzuru bozulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Toplumlarda itibar ve saygınlık kaynağı olarak görülen zenginlik, Kur'ân ve hadislerde bir imtihan vesilesi olarak sunulmuştur. Kur'ân ve hadislerde kınanan zenginlik; yoksul ve muhtaçlara faydası olmayan, insanın azmasına, toplumun ifsadına, haksızlığa, adaletsizliğe yol açan ve insanı Allah'tan uzaklaştıran zenginliktir. Hz. Süleyman'ın şu duası, helal yolla kazanılan ve hayırda kullanılan zenginliğin sınırının olmadığını açıkça göstermektedir: "Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!" (Sad 38/35). Hz. Peygamber, zenginliğin insanı azgınlığa sürükle-

⁵⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 7: 275-277.

⁵⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 5: 224

⁵⁶ Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, *el-Musannef*, trc. Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2012), 9: 165.

⁵⁷ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 6: 435-436.

⁵⁸ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 6: 473-476.

⁵⁹ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, 6: 492-496; ayrıca metne ek olarak şu ifade vardır: "Hile ve aldatma cehennemdedir." 6: 493-494.

yebilecek potansiyele sahip olduğunu vurgulamakla birlikte çalışıp kazanmayı, insanlara maliyla faydalı olmayı da teşvik etmiştir. Şüphesiz ki İslâm'daki bazı ibadetleri yerine getirmek, belli bir seviyede varlık sahibi olmaya bağlıdır. Örneğin hac, zekât, kurban, fitır sadakası, sadaka-i cariye, diğer sadakalar, cihada fiili destek, hayır-hasenat işlerinin tamamı ancak zenginlikle yerine getirilebilecek ibadetlerdir. Ancak zenginliğin bazı kişilerin elinde toplanması ve insanlar üzerinde sömürü aracı olarak kullanılması önemli bir tehlikedir. Gerek Kur'ân gerekse Hz. Peygamber bu konuda insanları uyararak insanlık için tehlikeli olan tekelleşmenin önüne geçmişlerdir.

Mekke'de Hz. Peygamber'e inananlar arasında sermaye sahibi zengin çok azdı. Burada sermaye sahibi zenginlerin direnciyle karşılaştı. Bu dirence rağmen Hz. Peygamber Mekke aristokrasisine karşı sert bir dil kullanmayarak onları kazanmaya çalıştı. Ancak çoğunluğu İslâm'ı kabul etmeden öldüler. Çok az bir kısmı ise Mekke'nin fethinden sonra Müslüman oldular. Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra yeni bir siyasi organizasyonun temellerini attı. Bu siyasi organizasyonun güçlenmesi, genelde Müslümanların, özelde hicret sırasında zayıflayan Müslüman sermaye sahiplerinin tekrar kendilerini toparlaması için ekonomik atılımlar gerçekleştirdi. Bu atılımlar neticesinde tekrar güçlenen zenginleri toplumda yardıma muhtaç dezavantajlı grupları desteklemeye teşvik etti.

Mekke'nin fethinden sonra, daha önce Hz. Peygamber'in davetine olumsuz cevap veren Mekke aristokrasisinin bir kısmı İslâm'a girdi. Onların İslâm'a girmelerindeki en önemli etken, Hz. Peygamber'in yaklaşımıydı. Hz. Peygamber, Müslüman olsun veya olmasın sermaye sahibi zenginlerle ilişkilerini en yüksek düzeyde iyi tutmuş ve bunun olumlu sonuçlarını almıştır. Hz. Peygamber, bir sosyal devletin yerine getirmesi gereken fonksiyonları zenginler sayesinde Medine site devletinde gerçekleştirmiştir. İlahî davetin yayılması, sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilmesi, toplumda desteklenmeye muhtaç dezavantajlı gruplara yardım edilmesi gibi faaliyetler sermaye sahibi zenginler sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber zenginlerin, sırf zengin oldukları için toplumda imtiyaz sahibi olmaları, ticaretlerinde dürüst davranmamaları, fakirleri ihmal etmeleri gibi durumlara karşı tavrını da çok net şekilde ortaya koymuştur. Ancak Hz. Peygamber'in zenginlerle iletişiminin temelini sadece maddî getirilere ircâ etmek İslâm'ın ruhuna uygun değildir. Hz. Peygamber'in en nihâî amacı, insanın yaradılış gayesi olan imtihanın kazanılmasıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir-Hamza Ahmed ez-Zeyn. 20 Cilt. Kâhire: Dârü'l-Hadis, 1416/1995.
- Altınay, Ramazan. "Erken İslâm Toplumunda Zenginler ve fakirler". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/2 (2006): 197-222.
- Arıcı, Kadir. *Sosyal Güvenlik Dersleri*. Ankara: Sargın Ofset, 1999.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Riyâd: Beytu'l-Efkâr, 1418/1998.
- Çelik, Yılmaz. *İslâm'da Sosyal Hizmetler Hz. Peygamber Dönemi*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Dilik, Sait. "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 35 (1980): 73-84.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. Thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcihî. Riyâd: Beytu'l-Efkâr, 1419/1999.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm. *Kitâbu'l-Emvâl*. Trc. Cemaleddin Saylık. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981.
- Halîfe b. Hayyât. *Târîhu Halife b. Hayyât*. Thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1414/1993.
- Heysemî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman. *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*. Trc. Heyet. 20 Cilt. İstanbul: Ocak Yayınları, 2011.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Nşr. Mustafa es-Sekkâ vd. 2 Cilt. Kâhire: 1374/1955.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. *Sünen*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ciyl, 1418/1998.
- İbn Sa'd, Muhammed. *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. Thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hânci, 1421/2001.
- İbrahim, Mahmood. "İslâm'ın Doğuşu ve Sermaye". Trc. A. Turan Yüksel. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1998): 285-312.
- Kapar, M. Ali. "Safvan b. Ümeyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 486-487. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kettânî, Muhammed Abdulhay. *et-Terâtîbu'l-İdâriyye (Hz. Peygamber'in Yönetimi)*. Trc. Ahmet Özel. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Köten, Akif. "Asr-ı Saâdet'te Suffa Ashâbı". *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm*. Ed. Vecdi Akyüz. 4: 381-416. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.
- Kurt, Abdurrahman. "Demografik Değişkenler Açısından İlk Müslümanlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2009): 27-41.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvattâ'*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Beyrut: y.y., 1985.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. Riyad: Beytu'l-Efkâr, 1998/1419.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman b. Şuayb. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Thk. Hasan Abdulmunim Şelebi. 12 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421/2001.
- Samhûdî, Nureddîn Ali b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî. *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*. Thk. Kâsım es-Samerrâî. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Furkani Li't-Türasi'l-İslâmi, 1421/2001.

- San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. Trc. Hüseyin Yıldız. 12 Cilt. İstanbul: Ocak Yayınları, 2012.
- Sancaklı, Saffet. "Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001): 331-377.
- Sıbaî, Mustafa. *İslâm Medeniyetinden Altın Tablolar*. Trc. M. S. Şimşek - N. Demircan. Konya: Uysal Yayıncılık, ts.
- Şen, Mustafa. *Kur'ân'da Zenginlik ve Fakirlik*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2008.
- Tekin, Feridun. *Hız. Peygamber Döneminde Sosyal Hizmetler*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. Thk. Muhammed b. Sâlih er-Râcîhî. Riyad: Beytü'-Efkâr, 1419/1999.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-Megâzî*. Thk. Marsden Jones. 4 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1984.
- Yeniçeri, Celal. *İslâm'ın Dayanışma - Paylaşma Medeniyeti*. İstanbul: İfav Yayınları, 2013.
- Yolcuoğlu, İsmet Galip. *Sosyal Hizmetlere Giriş*. Ankara: Sabev Yayınevi, 2012.
- III' üncü Milli Sosyal Hizmetler Konferansı*. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını (Aralık 1968) Yayın No: 54: 305-364.